

Divisio II.

De virtutum moralium, quae curam humanarum rerum ordinant, deque vitiorum contrariorum conceptu et notione.

Sectio I.

De virtutibus moralibus in genere earumque relatione ad diversos habitus supernaturales.

Cfr. S. Thom. I. II. q. 55—70 et II. II. q. 47 sqq., Lessius *de just. et jure* lib. 1, Greg. de Valentia *Comment. in S. Thom. I. II. et II. II.*; dein: S. Bonav. *Breviloq. et lib. de decem praeceptis*, S. Greg. Magn. *Moral. in Job.*

682 I. Virtutes morales, quid sint si quaeritur, brevi definitione dici possunt *habitus operativi boni*, quibus videlicet homo utpote inhaerentibus qualitatibus disponitur, aptus pronusve redditur ad ducendam vitam secundum exigentiam ordinis recti.

Virtus est propria perfectio naturae rationalis, qua rationalis est, seu quatenus est principium intellectionis et volitionis: ita ut tota ratio virtutis ad perfectionem harum functionum immediate ordinetur. Haec autem perfectio consistit in attingendo vero et bono: ut veritatem in qualibet re clare et certo attingat, atque bono, eoque honesto, firmiter inhaereat.

Ab harum functionum perfectione — ut bene prosequitur Lessius l. c. introd. ante l. 1, n. 3, quem fere sequimur in tota sequenti expositione — pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis, et appetitus inferioris, et potentiae executivae. Et quamvis in facultate imaginatrice et appetitu inferiore sint aliqui habitus, quibus perficiantur ad suas functiones (assuescunt enim ab intrinseco obedire rationi et voluntati . . .); — tamen probabilius est, hos habitus non esse virtutes, sed tantum virtutum adumbrationes.

. . . Quod ex eo confirmari potest, quod in illis potentiis inferioribus neque sit libertas neque relatio ad ordinem recti; unde earum opus nec est per se liberum, nec laude dignum, sed solum ut subest motioni rationis et voluntatis: verum opus virtutis per se maxime laude dignum est. — Neque ^{vis} imaginatrix attingere potest rationem veri et honesti, discernend^{um} a falso, honestum a turpi; neque inferior appetitus rationem ^{qui non} attingit.

683 II. Virtutes igitur morales ^{aliud est} sunt hominem ad bonum rationale seu honestum. At distinguuntur ^{a reliquis} virtutes morales *naturales seu acquisitae*, et *supernaturales seu per se infusae*. Nimirum naturales virtutes exercitio acquiruntur, induuntque hominem facilitate similes actiones exercendi.

Nam ipsum exercitium alicujus actionis in anima sui vestigium relinquit; est enim ipsius facultatis forma quaedam, quae ex conditione indifferentiae animam ad certum actionum genus determinet. — Supernaturalis autem virtus acquiri humanis viribus humanaque actione nequit, sed a solo Deo infunditur simul cum gratia sanctificante et theologice virtutibus, ut est communis theologorum doctrina, quae in S. Scriptura et testimoniis Patrum valde probabile habet fundamentum. Dicitur *per se* infusa, quo indicetur, *posse* Deum etiam infundere illas virtutes morales naturales, quas homo alias actibus suis sibi acquirit; quod si fieret, illae virtutes essent *per accidens* infusae, non per se infusae, quia *essentia* ipsarum non postulat, ut infusione divinitus facta acquirantur.

III. Distinctio autem naturalium virtutum moralium et supernat⁶⁸⁴uralium multiplex est; de qua haec statuenda esse puto:

Videlicet 1) suppeditant diversam regulam agendi, ideoque *diversum objectum formale* sive diversam rationem boni honesti respiciunt. Naturales virtutes enim inclinant hominem, ut sequatur in suis actionibus honestatem secundum normam et exigentiam creatae rationis humanae. Supernaturales normam et mensuram, secundum quam de excessu et defectu judicetur, justumque medium — quod in virtute morali intenditur — ex altiore regula desumunt, ex ratione sc. fide illustrata, ex destinatione hominis longe altiore, propter quam res inferiores, quarum rectus usus moralibus virtutibus ordinatur, alii mensurae subjacent; paucis normam divinam attendunt, quam homo in vivo et perfectissimo exemplari, in Christo duce, expressam videt.

S. Thom. I. II. q. 63 a. 4 pulcherrime rem ita explicat: „Habitus distinguuntur secundum speciales et formales rationes objectorum. Objectum autem virtutis cujuslibet est bonum consideratum in materia propria, sicut temperantiae objectum est bonum delectabilium in concupiscentiis tactis. Cujus quidem objecti formalis ratio est a ratione, quae instituit *modum* in his concupiscentiis. Manifestum est autem, quod alterius rationis est modus, qui imponitur in iis concupiscentiis secundum regulam rationis humanae et secundum regulam divinam; puta in sumptione ciborum ratione humana modus statuitur, ut non noceat valetudini, nec impediatur rationis actum; secundum autem regulam legis divinae requiritur, ut homo castiget corpus suum et in servitatem redigat per abstinentiam cibi et potus et aliorum hujusmodi. Unde manifestum est, quod temperantia infusa et acquisita differunt specie, et eadem ratio est de aliis virtutibus . . . Per virtutes morales infusas homines bene se habent in ordine ad hoc, quod sint ‚cives sanctorum et domestici Dei‘; secundum alias virtutes acquisitas homo se bene habet in ordine ad res humanas.“

2) Distinguuntur virtutes supernaturales ab acquisitis, eo quod hae dant *facilitatem* in agendo, supernaturales autem ex se facilitatem illam non dant, siquidem opposita vitia non auferunt, sed dant *facilitatem supernaturaliter* in sua materia agendi.

3) Etiam eatenus distinguuntur supernaturales virtutes ab aliis, quatenus sicut acquiri non possunt propria operatione, ita *neque pro-*

priis actibus ex sese augetur: nimirum augetur per modum meriti, non immediate *per ipsos actus nostros*, sed immediate a Deo *propter actus nostros meritorios*, quibus et gratia sanctificans et cum ea omnis virtutum *supernaturalium* ornatus, tum theologiarum tum moralium, augetur.

4) Distinguuntur *relatione ad opposita vitia*, quod virtutes naturales oppositum vitium excludant, supernaturales vero simul cum opposito vitio nondum extincto adesse possint et saepissime adsint. Nam virtus naturalis acquisita non est, nisi passiones respectivae domitae sint, supernaturalis vero datur etiam ad pugnam contra passiones, supponit tamen voluntatem firmam pugnandi.

685 IV. Operatione igitur nostra, i. e. frequenti exercitio, naturalis virtus seu facilitas acquiritur et augetur. Verum ne illa quidem inutilis est ad supernaturalium virtutum exercitationem. *Indirecte* nimirum juvat per multum. Quo major enim virtus acquisita est, eo magis vitium oppositum stirpitus evanescit, ac proin eo minor existit *difficultas* sequendi ductum divinae gratiae invitantis ad supernaturales actus virtutum, quae difficultas alias, quominus sequamur gratiam divinam, impeditura est. Et quoniam in toto negotio supernaturalis salutis *nostra* pars potissimum ea est, ne ponamus Deo impedimentum, Dei autem, ut nos promoveat atque conservet; ratio haec jam evidens est, cur nostrum sit quam maxime, in acquirendis virtutibus incumbere, ne dicam aliquid de merito, quod in hoc exercitio, modo ex motione divinae gratiae et in statu justificationis fiat, abunde colligamus.

686 V. Infundi autem revera simul cum justificante gratia virtutes praeter theologicas etiam morales per se supernaturales, non ita certum quidem est, ut fide certum est infundi theologicas, tamen est sententia longe communior inter theologos, ut etiam absolute docet S. Thom. II. II. q. 63 a. 3. S. Script. Sap. 8, 7 de divina Sapientia loquens dicit: „Labores hujus magnas habent virtutes; sobrietatem enim et prudentiam docet, et justitiam et virtutem“: quas aliis verbis etiam Sancti Patres saepius commemorant ut virtutes *cardinales* prudentiae, justitiae, fortitudinis, temperantiae, ut S. Ambr. *de offic.* l. c. c. 14. — Nihilominus, quoniam non ita clare docemur, eas virtutes aliasve ab iis distinctas *singulos habitus* supernaturaliter datos constituere, qui cum gratia sanctificante et caritate et accipiantur et amittantur, id plane certum atque fide credendum esse nequit dici.

687 Major etiam difficultas et theologorum controversa opinio est, *quot* virtutum moralium habitus distincti infundantur. Nam pro actionum diversitate, illas supernaturaliter agendi facultates diversas vocari virtutes, nondum probat, secundum numerum diversorum nominum diversos etiam habitus admitti debere, quoniam, ut jam notatum est circa caritatem et religionem, actus etiam non plane ejusdem sed cognati generis ab eodem supernaturali habitu procedere plane videntur posse. Quod si statuitur, jam satis incertum fit, quanta debeat esse actuum dissimilitudo, ut a diversis habitibus procedere dicantur. Cf. hac de re Lugo *de fide* d. 1 n. 36, Suarez *de relig.* tr. 1 l. 3 c. 8.

Quot igitur supernaturales habitus nobis infundantur, incertum est: videntur tamen plures esse, quam quatuor illi assignati prudentiae, ju-

stitiae, fortitudinis, temperantiae. Indicabimus mox diversas virtutum species, id relinquentes, utrum diversi habitus sint, necne.

Quatuor autem illae virtutes cardinales praecipue efferuntur, non quod sint omnium maximae, sed 1) quia ad quamlibet virtutem rite exercendam illae animae dispositiones requiruntur, quae istis cardinalibus virtutibus exprimentur — quamquam sub hoc conceptu non tam singulares virtutes sunt, quam generales cujuslibet virtutis rectitudines; 2) quia ut sunt speciales virtutes, in ea materia versantur, ad quam reliquae virtutes omnes per analogiam quandam reducuntur et cohaerent. Quare in explicandis virtutibus etiam nos ordinem cardinalium virtutum servabimus, cum illis et in relatione ad illas tractaturi reliquas.

VI. Praeter virtutes infusas etiam dona Spiritus Sancti in homine 688 justo existere, theologia docet. Nimirum esse ejusmodi dona, negari nequit; quid autem sint, et qua ratione a virtutibus infusis distinguantur, non est una theologorum sententia, neque una est doctrinae S. Thomae explicatio. Probabiliora haec videntur¹:

1. Virtutes infusae, quum non sint hominis naturae proportionatae, sed ad longe altiora dirigantur, neque ita sint congenitae cum homine ut naturales virtutes, facilitatem agendi non tribuunt. At sicuti ad perfecte agendum in naturali bono opus est, ut habitu facilitatem dante homo instruat: ita multo magis tali habitu indigemus in bono supernaturali. Hanc facilitatem et quandam delectabilitatem ad actus supernaturales videntur dona Spiritus Sancti tribuere, majorem minoremve pro majore vel minore gradu, in quo singuli haec dona possident.

Hoc videtur esse, quod S. Thomas I. II. q. 68 a. 1 et saepius alibi docet, dona esse dispositiones divinitus datas, quibus homo fiat facile sive *bene mobilis a Spiritu Sancto*, quibus promptus reddatur ad motionem et ductum Spiritus Sancti. Movetur nimirum homo simili modo, sicut per rationem et voluntatem seipsum determinat (S. Thom. II. II. q. 52 a. 1). Facile igitur tunc mobilis est a Spiritu Sancto, facile ductum, inspirationem, excitantem gratiam sequitur, si habitualis dispositio ipsi inest, quae facilem et delectabilem reddat supernaturalem operationem: quae delectatio, quum potius animi promptitudo sit, quam sensibilis gustus, quumque non exstinguat naturales inclinationes oppositas, pugnam internam non negat.

2. Sic etiam intelligitur, quod S. Thomas dicit, dona dari cuilibet ho- 689 mini justo, eaque esse quodammodo ad salutem necessaria. Nimirum non ita sunt necessaria, ut Deus non possit supplere, si velit; at ex convenienti Dei dispositione quemlibet hominem justum *perfecte* vult instructum esse circa operationes supernaturales: ad quod pertinet illa operandi facilitas. S. Thom. I. II. q. 68 a. 2.

3. Etiam sequitur, in qualibet actione supernaturali hominis justae etiam dona Spiritus Sancti suas partes habere; nam principia supernaturalia agendi in actum deducuntur, sicut existunt in anima. Verum praecipue *manifestantur* dona Spiritus Sancti in actionibus extraordinariis et heroicis. In illis enim vis supernaturalis promptitudinis et facilitatis, quae vincat

¹ Cf. Bodewig *de donis Sp. S.* in libellis period. Oenipontanis, „Zeitschr. für kathol. Theol.“ ann. 1882 et 1883, ubi explicatio paulo diversa datur.

summas difficultates, a quibus homo naturaliter abhorret, maxime prorumpit. Unde multi theologi putavere, dona Spiritus Sancti dari ad solos heroicos virtutum actus.

4. Tandem facile intelligitur, quod S. Thom. docet I. II. q. 68 a. 4 et 8, II. II. q. 19 a. 9, virtutes theologicas esse principia et radices donorum, dona earum derivationes; sed e converso dona Spiritus Sancti esse principia virtutum moralium.

Se. virtutes theologicae illa sunt principia supernaturalia homini indita, quibus vita supernaturalis et divina essentialiter constituitur, quum homini dent illam necessariam relationem cum Deo; propterea ad illorum normam et propter illa communicantur reliqua supernaturalia dona: ita ut et dona Spiritus Sancti et virtutes morales infusae pro fundamento et radice habeant virtutes theologicas.

At si ipsas virtutes morales cum donis Spiritus Sancti comparamus, dona potius principia et regulae virtutum moralium dicenda sunt: nam virtutes morales existunt, ut *exsequantur* ea, ad quae, movente Spiritu Sancto, dona hominem *inclinant*. — Verum haec brevissime tantum indicari licuit, eorum explanationem dogmaticae theologiae reservare debemus. Reliquum est, ut virtutes morales eorumque officium, prout ab homine pendent atque ejus actus dirigunt, breviter adumbremus.

Sectio II.

De virtute prudentiae ejusque partibus.

690 Prudentia, ut virtus specialis, est virtus intellectus morum directrix, seu qua in singulis negotiis occurrentibus noverimus, quid in concreto honestum sit, quid turpe.

Nimirum nota I. circa ejus definitionem et explicationem:

1. Prudentiam ad intellectum pertinere, et nomen dicit (providere, prospicere), et ipsae ejus functiones infra explicandae probant: neque quisquam est, qui hoc non ultro fateatur.

2. Prudentiam veri nominis *virtutem* esse, tum ex auctoritate tum ex natura rei patet. Cf. supra textum S. Scripturae Sap. 8. Omnes S. Patres prudentiam inter virtutes cardinales collocant, imo adeo extollunt, ut, teste Cassiano *collat.* 2 cap. 2, S. Antonius eam omnibus aliis virtutibus praetulerit.

Ipsa ratio ostendit, prudentiam esse mensuram et regulam aliarum virtutum: quare ipsa quoque virtus sit oportet. Imo a prudentia in alias virtutes morales ratio virtutis descendit, quum ipsa efficiat, ut illis nemo male uti possit: nisi enim, prudentia prae lucente, quae in qualibet morali virtute mensura recti sit, patefiat, a recto deviari necesse est.

Prudentia porro est certa notitia honesti et turpis, ita ut in suo proprio judicio *practico* errare non possit. Licet enim homo prudens ab omni errore intellectus etiam in rebus moralibus liber non sit, nihilominus ultimum judicium prudentiae, quid practice spectatis circumstantiis agendum omittendumve sit, certum est omnino, neque errorem: alioqui non jam prudentiae, sed imprudentiae actus est.

Opinio igitur honesti non est actus prudentiae: verum ex praevia opinione prudentia suum judicium efformare potest.

3. Prudentia simpliciter dicta versatur circa *honestum*. Nisi enim homo, quid in quovis negotio agendum, quid omittendum sit, *sub hac ratione* consideret, non dicitur simpliciter prudens: sicut non dicitur simpliciter bonum hominis, nisi quod cum rectitudine ordinis et honestate congruit. Hinc sicut alia bona dicuntur et sunt bona fallacia, ita prudentia, quae non secundum honestatem, sed secundum alios respectus quid agendum sit, proponit, prudentia vel manca vel falsa est.

4. Prudentiae est *particularia* dijudicare: quare judicium de honestate in genere et abstractiva boni turpisque notitia ab ea *supponitur*.

II. Circa distinctionem et connexionem cum aliis virtutibus:

1. Prudentia ab aliis virtutibus distincta est 1) quia consistit in *intellectu*, aliae virtutes morales in voluntate; 2) fertur in bonum honestum sub ratione *veri*, aliae virtutes in illud feruntur sub ratione boni; distinguitur etiam a fide theologica, quae etiam in intellectu consistit, at non versatur *ex se* circa res *singulares* in negotiis humanae vitae occurrentibus, neque ejus judicium vel assensus ultimo est practicus, sed potius theoreticus.

2. Verum prudentia *christiana* fidem omnino supponit, siquidem ex ea principia et veritates haurire debet, quibus quid in negotiis singularibus agendum sit, discernat. Quod etiam magis patebit ex consideratione aliarum virtutum moralium, quae, prout naturales sunt aut supernaturales per se infusae, diversam honestatem diversamque regulam justii medii habent — ut jam supra n. 684 dixi — eamque *ex fide* haustam: porro prudentiae est, hanc regulam in quovis occurrente negotio proponere.

3. Prudentia, ut distincta ab aliis virtutibus, nihilominus perfecta haberi nequit, nisi aliae etiam virtutes adsint. Nisi enim voluntas ipsa recte affecta est circa bona honesta eaque diversa, quae occurrant agenti prosequenda, judicium practicum non erit semper rectum, sed perquam facile ab ipso affectu pravo detorquebitur. Sic qui intemperantiae deditus est, circa ipsam temperantiam exercendam saepe non recte judicabit, maxime in rebus difficilioribus, et similiter dic de aliis virtutibus.

4. Inchoatam vero prudentiam licet ipsam synteresim vocari, quae est notitia principiorum moralium, vid. facultatem judicandi, in genere esse temperate, juste etc. vivendum: haec inchoata prudentia praerequiritur, ut *inchoari* possit quaecunque virtus voluntatis, at cum illa etiam re ipsa potest inchoari. Nam inchoari virtutem (siquidem de virtute acquisita seu acquirenda loquimur; infusa virtus aliter communicatur) nihil aliud est, nisi actum singularem alicujus virtutis exercere. Procedente autem *exercitio* virtutum, ipse habitus constituitur et crescit, et simul prudentia ex parte augetur, ita ut singulae virtutes sese in-

vicem excipiant. Perfecta igitur prudentia praeditus non erit, nisi qui in aliis virtutibus, etsi perfectus nondum sit, tamen multum jam profecerit; sed neque aliae virtutes sine prudentia completae atque perfectae esse possunt.

693 III. Circa divisionem prudentiae haec notari possunt:

1. Distinguitur prudentia *naturalis* et *supernaturalis*; de qua distinctione supra jam dictum est.

2. Distinguitur prudentia *personalis* seu solitaria et *gubernatrix*: quae posterior subdividitur ab antiquis in oeconomiam, civilem, legislativam, militarem; ex ipsis nominibus satis eae declarantur.

Per se patet, prudentiam personalem habere potissimum rationem virtutis, eamque, si perfecta est, comprehendere reliquas saltem pro illo viro, qui in diversis officiis publicis munere fungitur. Nam qui munere gubernatoris, regis, ducis fungitur, *personalem* prudentiam completam non habet, nisi sciverit etiam ea, quae sui publici muneris sint, per prudentiam civilem, legislativam etc. recte peragere. *Presse* tamen prudentia solitaria dirigit vitam hominis *privatam*.

3. Eodem modo sequitur, prudentiam gubernatricem, quae *proxime* bonum aliorum vel publicum bonum respicit, verae virtutis rationem non habere ex se sola, sed solum, quatenus prudentiae personali subordinatur: nemo enim simpliciter prudens est, nisi *suo bono honesto* potissimum prospiciat.

4. Posse autem etiam alias species prudentiae imperfecte sumptae recenseri, facile patet. Pro variis enim muneribus, quae in vita humana occurrere possunt, variae etiam prudentiae species vel potius *partes* assignari possunt.

5. Simpliciter vero et perfecte prudens ille dicitur, qui omnes suos actus in finem vitae aeternae, imo in abundantioram vitam supernaturalem et in majorem Dei gloriam, qui est finis omnis creaturae, dirigit. Unde rectissime B. Maria Virgo, quae nunquam, ne in minimo quidem, deliquit, sed perfectiora in quolibet virtutum genere secuta est, virgo prudentissima vocatur.

694 IV. Circa functiones prudentiae dicendum est:

1. Proprium prudentiae munus, ut fuse exponit S. Thomas II. II. q. 47 a. 6—9, est bene consultare, bene judicare, executionem praecipere; idque „cum sollicitudine et diligentia“. Nisi enim pro circumstantiis rei, temporis, personae, diligentia adhibeatur, prudenter agi nemo dixerit.

1) *Bene consultare* est expendere undique circumstantias et inquirere, quae media et circumstantiae necessariae sint, ut actio fiat secundum honestatem et virtutem.

2) *Bene judicare*. Sequitur enim consultationem iudicium seu conclusio, quid, quomodo, quibusque circumstantiis agendum sit, ut actio honestatis et virtutis normae respondeat. Ad quod, ait Lessius, expedit in promptu habere sententias sapientum, et imprimis quae in Sacra Scriptura in Proverb. et lib. Ecclesi habentur; hae enim ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant: unde consultum est, eas memoria tenere.

Per consultationem et iudicium dicitur prudentia *invenire et praescribere medium moralibus*.

3) Tertio dicitur prudentiae esse recte *imperare executionem*. Quod

imperium, quamquam nonnulli ut actum a iudicio practico distinctum considerant, tamen si quaerimus, quid *necessarium omnino* sit, ut homo post iudicium libere agat, dici debet, *necessarium non esse actum distinctum*, alioqui libertas indifferentiae in periculum vocatur. Igitur illud imperium, quod necessarium est ad actum voluntatis, est ipsum iudicium practicum, quatenus denotat intimationem ab intellectu ad voluntatem directam. Potest nihilominus novus actus reflexus fieri, quo homo se ipsum urgeat ad id opere exsequendum, quod agendum esse concluderat.

2. Functionibus illis bene consultandi et bene iudicandi S. Thom. 695 q. 51 assignat quosdam peculiare habitus, quos vocat *partes* prudentiae *potentiales*, quia prudentia iis utitur, ut anima suis potentiis.

Necesse autem non est, ut dicamus eos habitus a prudentia *distinctos*, sed potius dici possunt prudentia *inadaequate* considerata pro distinctis ejus muneribus.

Nimirum enumeratur: 1) *eubulia* seu habitus recte consultandi, i. e. inveniendi bonum consilium in rebus ambiguis et perplexis, seseque ex difficultatibus extricandi;

2) *synesis*, seu habitus recte iudicandi ex consideratione communium principiorum, i. e. legum naturalium et positivorum, earumque finis;

3) *gnome*, seu habitus recte iudicandi ex altioribus principiis secundum mentem legislatoris contra tenorem verborum in extraordinariis.

3. Functiones vero auxiliares, quibus prudentiae usus integer et perfectus evadit (quae hoc sensu a S. Thoma *partes integrantes* prudentiae vocantur ib. q. 49) enumerari solent:

1) *docilitas*, i. e. affectus et promptitudo ad discendum;

2) *sollertia* seu sagacitas, i. e. rationis, cur res probanda improbandave sit. celeris inventio: utraque maxime juvat ad acquirendam prudentiam;

3) *memoria* seu recordatio eorum, quae in nobis aliisque experti sumus;

4) *intelligentia*, qua praesens status rei bene perspectus habeatur;

5) *providentia*, i. e. consideratio futurorum eventuum, qui ex opere sequi possint;

6) *ratio*, i. e. promptitudo ratiocinandi, seu unum ex altero colligendi: — quae potissimum juvant usum prudentiae in consultando et iudicando —;

7) *circumspectio* seu consideratio circumstantiarum, ne qua desit in opere;

8) *cautio*, i. e. cura, ut vitentur incommoda, quibus opus, quod meditamur, est expositum, v. g. ne offendatur proximus, ne damnum incurrat: — quae praecipue operis executionem spectant.

Functiones illae auxiliares ex parte ad ipsam prudentiam intrinsecus pertinent, siquidem actus sunt a prudentia oriundae, ut eae, quae n. 4), 5), 7), 8) enumerantur.

V. *Peccata et vitia* prudentiae *opposita* breviter perstringenda sunt. 697

Omne quidem peccatum est prudentiae oppositum, quum sit contra prudentiae *iudicium*. Peccans enim agit contra propriam conscientiam, quae iudicio suo dictat, non esse agendum, aut aliter esse agendum, aut melius considerandum. Dico, omne peccatum esse *contra iudicium prudentiae*, non, esse *ex iudicio imprudenti*, quia, ut libertas indifferentiae salva sit,

necesse est dicere, cum iudicio recto et prudenti contra illud agere hominem posse.

Verum quando loquimur de peccatis et vitiis contra prudentiam, ea intelligimus, quae directe contra regulas et functiones a prudentia requisitas delinquant. Ut contra alias virtutes, ita etiam contra prudentiam dicitur peccari aut per defectum, aut per modum excessus.

1. Per modum *defectus* peccata contra prudentiam sunt:

- 1) *praecipitatio*, quae, proposito fine, statim opus aggreditur omnia deliberatione — peccat igitur contra officium prudentiae *consultandi*;
- 2) *inconsideratio*, quae iudicat non consideratis bene circumstantiis — directe delinquit contra officium prudentiae *bene iudicandi*;
- 3) *inconstantia*, quae sine ulla vel sine justa causa mutat sententiam, quum prudentiae sit bene consultatis et iudicatis inhaerere — delinquit igitur contra *firmitatem iudicii*;
- 4) *negligentia*, qua omittitur debita diligentia in actu intellectus, qui excitet dirigatque voluntatem viresque externas ad operis executionem quod post consilium et iudicium homo sibi proposuit — delinquit contra *rationis vigilantiam* in exsequendo.

Quae peccata non ex se sunt gravia, sed ex circumstantia.

Videlicet *praecipitatio* et *inconsideratio* tunc grave peccatum constituunt, quando aliquis advertenter se exponit periculo alicujus mortalis peccati: atque *species* malitiae, qua peccatur, sumitur ex lege, cujus violandae periculum temere subitur, ita ut necessarium non sit ipsum imprudentiae reatum ejusve singularem modum in confessione explicare.

De inconstantia et negligentia idem observa generatim. Quando ergo agitur de re sub gravi non praecepta, inconstantia vel negligentia grave peccatum non inducit, nisi forte ratio scandali aliudve periculum accedat.

Facilius tamen veniale aliquod peccatum etiam in rebus per se non praeceptis inconstantia et negligentia contrahitur, quia ratio mutandi facile est ipse affectus ad quandam rem venialiter malus.

698 2. Per modum *cujusdam excessus* vel potius falsa prudentiae specie et simulacro S. Thom. q. 55 enumerat:

1) *Prudentiam carnis*, quae excogitat idonea media ad vivendum secundum carnem, seu secundum instinctum et motus naturae corruptae: cf. Gal. 5, 19—22, ubi S. Paulus „opera carnis“ enumerat.

Peccatum igitur est ratione pravi affectus operisque, cui exsequendo studet: quod si mortale peccatum est, hoc idque solum contrahitur; si veniale, peccatur venialiter.

2) *Astutia, dolus, fraus*: ita ut astutia dicatur *notitia* pravorum mediorum ad fallendum cum affectu exsequendi, dolus et fraus vero *astutiae executio*; dolus generatim sive de verbis sive de factis, fraus potius de factis dicitur.

Quae qua ratione peccata sint, aestimandum est ex affectu, qui subest, et nocumento sive intento sive illato.

3) *Sollicitudo temporalium*, et sollicitudo futurorum: qua homo nimis occupatur rebus temporalibus sive conquirendis, sive asservandis. Hinc peccatum est ex nimio affectu ad res terrenas, avaritia etc., et ex defectu fiduciae in Deum.

Mortale igitur peccatum tunc tantum committitur, quando aut spes graviter violatur, aut quando aliquis propter temporalia violat vel violare

paratus est aliquam legem sub gravi obligantem. — At haec ipsa sollicitudo hujus saeculi gravia secum fert incommoda, quum animum retrahat a divinis et spiritualibus, eumque paulatim disponat et perducat ad periculum gravis peccati. Cf. de hac re Matth. 6, 25—34; 13, 22; I Tim. 6, 9 et 10: „Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas etc.“ — Pulcherrima autem documenta et motiva, quae anxiam curam rerum temporalium restringant atque fiduciam in paternam Dei providentiam augeant, habes ab ipso Salvatore proposita l. c. Matth. 6.

Sectio III.

De fortitudine et virtutibus annexis.

Caput I.

De fortitudine.

I. Circa fortitudinis notionem notanda sunt:

1. Fortitudo uno sensu sumitur pro certa quadam conditione ⁶⁹⁹ cujuslibet virtutis, nimirum pro *animi firmitate* in quolibet bono honesto. Sic non tam specialis virtus est, quam cujuslibet virtutis perfectae conditio.

2. Alio sensu restricto sumitur pro firmitate animi in sustinendis et repellendis iis rebus, in quibus difficillimum est animum regere et normam rationis retinere, ut sunt pericula mortis. Quoniam scilicet ibi *peculiaris* difficultas est, rectitudinem rationis retinere, merito peculiari virtuti *haec* firmitas attribuitur; nam eo ipso conspicitur in hac firmitate, qua homo ne summo quidem malo se frangi sinat, peculiaris honestas rationabiliter appetenda.

3. Quamvis etiam aliae virtutes ex *suis* motivis hominem impellere possint, ut eorum bonum prosequatur etiam inter summa pericula, imo per se impellere debeant, nisi a sua perfectione deflectant: nihilominus aliud est propter haec motiva opus virtutis alicujus exercere, aliud propter ipsam honestatem fortitudinis, eo quod deceat hominem nullis malis virtute inferioribus frangi. Quod si fit, fortitudo *formaliter* exercetur; in priore casu formaliter exercentur aliae virtutes, fortitudo materialiter.

4. Fortitudo igitur versatur *immediate* circa *passiones timoris et audaciae* in mortis periculis, seu in earum debita moderatione, ne scilicet nimius sit timor, neve nimia audacia, sed ut et audacia et timor suo tempore et debito modo atque mensura excitentur. — Postquam autem malum evenerit, fortitudo etiam *tristitiae* moderatur.

Mediate dirigit fortitudo *externam actionem et externam hominis compositionem*, ut fugam, aggressionem, perpersionem etc.